

КИРИЧЕНКО Ю. В.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри політології
та загальноправових дисциплін
(Національний університет «Запорізька
політехніка»)

УДК 342.7 (477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.4>

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ ШАНУВАТИ ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ В УКРАЇНІ

У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти конституційного регулювання обов'язку громадян України шанувати державні символи, проаналізовано юридичний зміст та призначення цього конституційного обов'язку.

Відзначено, що необхідним атрибутом сучасної держави, складовою її конституційного ладу є державні символи, які визначають провідну роль нації у становленні власної держави і відіграють особливу історичну, політичну, соціальну, економічну ролі, а також є базовим елементом у процесах державотворення, об'єднання й консолідації народу.

Зазначено, що Конституція України міститься вичерпний перелік державних символів України, до яких відносяться: Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України.

Наголошено, що кожна держава має виключне право на встановлення своїх державних символів. Враховуючи це, відповідний перелік державних символів також закріпили на конституційному рівні й ряд європейських держав, а саме: Азербайджан, Албанія, Андорра, Болгарія, Вірменія, Литва, Північна Македонія, Молдова, Румунія, Сербія, Словенія, Угорщина, Хорватія, Чехія та Чорногорія.

Звернуто увагу на те, що переважна більшість європейських держав на конституційному рівні визначили свої державні символи і тільки законодавець Азербайджану, так само як і Україна, шанування державних символів визначив як конституційний обов'язок громадян.

Зроблено висновок, що конституційний обов'язок шанувати державні символи є декларативним, тому що немає можливості його реального забезпечення, а інтерпретація цього положення Конституції України може породжувати певні протиріччя на практиці. Крім того, на відміну від основних прав і свобод людини і громадянина, ігнорування конституційних обов'язків повинно тягти за собою юридичну відповідальність.

Ключові слова: конституція, обов'язки, конституційні обов'язки, державні символи, обов'язок шанувати державні символи.

Kyrychenko Yu. V. Theoretical and legal aspects of the constitutional regulation of the obligation to respect state symbols in Ukraine

The article examines the theoretical and practical aspects of the constitutional regulation of the duty of citizens of Ukraine to respect state symbols, analyzes the legal content and purpose of this constitutional duty.

It is noted that a necessary attribute of a modern state, a component of its constitutional system, are state symbols, which determine the leading role of the nation in the formation of its own state and play a special historical, political,

social, economic role, and are also a basic element in the processes of state formation, unification and consolidation of the people.

It is noted that the Constitution of Ukraine contains an exhaustive list of state symbols of Ukraine, which include: the State Flag of Ukraine, the State Emblem of Ukraine and the State Anthem of Ukraine.

It is emphasized that each state has the exclusive right to establish its state symbols. Taking this into account, the corresponding list of state symbols was also fixed at the constitutional level by a number of European states, namely: Azerbaijan, Albania, Andorra, Bulgaria, Armenia, Lithuania, North Macedonia, Moldova, Romania, Serbia, Slovenia, Hungary, Croatia, Czech Republic and Montenegro. Attention is drawn to the fact that the vast majority of European states have defined their state symbols at the constitutional level and only the legislator of Azerbaijan, as well as Ukraine, has defined respect for state symbols as a constitutional duty of citizens.

It is concluded that the constitutional duty to respect state symbols is declarative, because there is no possibility of its real implementation, and the interpretation of this provision of the Constitution of Ukraine may give rise to certain contradictions in practice. In addition, unlike the fundamental rights and freedoms of man and citizen, ignoring constitutional duties should entail legal responsibility.

Key words: *constitution, duties, constitutional duties, state symbols, duty to respect state symbols.*

Вступ. Становлення демократичної, соціальної та правової держави неможливе без однієї з необхідних ознак – державних символів, які відіграють важливу роль у процесі утвердження її незалежності та суверенітету. Враховуючи це, державні символи повинні мати відповідну систему конституційного регулювання, а саме порядок їх створення та використання як символу суверенітету держави.

Конституція України визначила ряд конституційних обов'язків людини і громадянина, серед яких особливе місце посідає обов'язок громадян України шанувати державні символи, закріплений в ч. 1 ст. 65 Конституції України, адже державні символи відіграють особливу історичну, політичну, соціальну, економічну ролі і є базовим елементом у процесах державотворення, об'єднання й консолідації народу.

Слід наголосити, що дослідженням конституційних обов'язків людини і громадянина займалися О. В. Білоскурська, А. М. Колодій, Л. І. Летнянчин, А. Ю. Олійник, В. Ф. Погорілко, О. В. Пушкіна, П. М. Рабінович, Ю. М. Тодика, В. Л. Федоренко, О. Ф. Фрицький, Н. Г. Шукліна та інші вчені. Водночас, незважаючи на наявність наукових праць, присвячених конституційним обов'язкам людини і громадянина, деякі питання окресленої проблематики потребують подальших наукових досліджень.

Стаття підготовлена у рамках виконання стипендіальної роботи Верховної Ради України для молодих учених-докторів наук.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження обов'язку громадян України шанувати державні символи, що закріплений в ч. 1 ст. 65 Конституції України, всебічне розкриття його змісту та призначення цього конституційного обов'язку.

Результати дослідження. Серед актуальних проблем розвитку Української держави концептуальним є питання закріплення конституційних обов'язків, які є одним із чинників забезпечення та непорушення прав і свобод людини і громадянина, а також вагомим елементом механізму стабільності в суспільстві. На думку А. М. Колодія і А. Ю. Олійника, здійснення прав і свобод можливе тільки за наявності виконання обов'язків суб'єктом цього права чи свободи, а також іншими суб'єктами [1, с. 209].

Слід наголосити, що важливі та багатопільові функції, а також соціальні ролі у правовій системі держави виконують саме юридичні обов'язки [2, с. 371], які на думку

М. І. Кагадія, можна розглядати як: 1) міру належної суспільно необхідної поведінки та демократії; 2) риси способу життя; 3) ланку в механізмі правового регулювання; 4) одну з частин юридичного статусу особи; 5) засіб формування моральної та правової свідомості громадян; 6) фактор зміцнення законності і правопорядку, дисципліни та організованості; 7) гарантії здійснення прав людини і громадянина [3, с. 167]. А згідно Великого тлумачного словника сучасної української мови, обов'язок – це «те, чого треба беззастережно дотримуватися, що слід безвідмовно виконувати відповідно до вимог суспільства або виходячи з власного сумління» [4, с. 645].

Закріплюючи на конституційному рівні обов'язки людини і громадянина, держава сприяє налагодженню найважливіших зв'язків між публічно-владними суб'єктами і суспільством, пошуку та узаконенню ефективних шляхів досягнення особистих інтересів. При цьому конституційні обов'язки повинні бути забезпечені відповідними переконаннями, вихованням і примусом у тій мірі, в якій це передбачено міжнародними документами, що відповідає умовам держави [2, с. 385-386].

Одним із конституційних обов'язків людини і громадянина є обов'язок шанувати державні символи України, важливість якого полягає в тому, що становлення демократичної, соціальної та правової держави неможливе без наявності державних символів, які відіграють важливу роль у процесі утвердження її незалежності та суверенітету. Лише незалежні держави мають свої державні символи, а саме законодавчо закріплені офіційні знаки у вигляді зображень і предметів у національній кольоровій гамі, звукові вираження чи тексти в звуковому супроводі, які символізують державність. Крім того, державні символи відіграють особливу історичну, політичну, соціальну, економічну ролі і є базовим елементом у процесах державотворення, об'єднання й консолідації народу.

Виходячи із змісту положення ч. 1 ст. 65 Конституції України варто відзначити, що обов'язок шанувати державні символи України поширюється лише на громадян України. У той же час можна погодитись з О. Г. Кушніренко та Т. М. Слинько, які вважають, що «... не зовсім зрозумілим є те, що такий обов'язок не розповсюджується на всіх осіб без виключення, в тому числі й іноземних громадян і осіб без громадянства» [5, с. 131].

Слід наголосити, що створенні в процесі власного державотворення символи нації, як правило, з часом стають державними в результаті їх закріплення на законодавчому рівні. Саме державні символи виражають провідну роль нації у становленні власної держави. І тому Конституція України в ст. 20 містить вичерпний перелік державних символів України, а саме: Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України. При цьому Державний Прапор України є одним із офіційних атрибутів держави, символом її суверенітету; Державний Герб України є офіційним символом держави, що розміщується на печатках органів державної влади, грошових знаках, службових посвідченнях, штампах, бланках державних установ тощо, а Державний Гімн України – це державний символ України, який в музичному вираженні юридично уособлює державу.

Аналогічний перелік державних символів передбачено в конституціях Азербайджану, Албанії, Андорри, Болгарії, Вірменії, Литви, Північної Македонії, Молдови, Румунії, Сербії, Словенії, Угорщини, Хорватії, Чехії та Чорногорії. У той же час у конституціях Іспанії, Італії, Латвії, Німеччини та Норвегії передбачено тільки один державний символ – Прапор; у конституціях Естонії, Ліхтенштейну та Монако закріплено два державних символи – Прапор і Герб, у конституціях Португалії, Словаччини, Туреччини та Франції – Прапор і Гімн; у Конституції Польщі – Герб, Колір, Гімн, а в Конституції Бельгії – Колір та Герб. Крім цього, в Австрії, Болгарії, Словаччині та Чехії серед державних символів є печатка, а у Франції – державний девіз [2, с. 396].

Варто відзначити, що кожній європейській державі належить виключне право на встановлення своїх державних символів. Аналіз конституцій європейських держав засвідчив, що переважна більшість з них на конституційному рівні визначили свої державні символи і тільки законодавець Азербайджану, так само як і Україна, шанування державних символів визначив як конституційний обов'язок громадян. Так, у ст. 75 Конституції Азербайджану

закріплено, що «кожен громадянин повинен поважати державні символи Азербайджанської Республіки – її прапор, герб і гімн» [6].

Виконання обов'язку шанувати державні символи України, це перш за все «відчувати або виявляти глибоку повагу, пошану..» до них [4, с. 1389]. І тому, виходячи зі змісту аналізованої норми, цей конституційний обов'язок насамперед забезпечується свідомим ставленням самої особи до такої поведінки. У разі, коли з її боку немає бажання добровільно виконувати зазначений обов'язок, то державою за такі дії не передбачено юридичної відповідальності [7, с. 424]. Тому важко погодитись з ствердженням В. Ф. Погорілка та В. Л. Федоренка, які вважають, що «порушення цього обов'язку має своїм наслідком притягнення до кримінальної відповідальності (ст. 338 Кримінального кодексу України)» [8, с. 144]. При цьому варто відзначити, що ст. 338 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за публічну наругу над державними символами України та над офіційно встановленим або піднятим прапором чи гербом іноземної держави, а ст. 339 – за незаконне підняття Державного Прапора України на річковому або морському судні [9]. У той же час Кухарчук А. В., Ткаченко О. Р. та Кушніренко О. Г. зауважують, що встановлена кримінальна відповідальність за публічну наругу над державними символами не охоплює всі можливі випадки. На їх думку, більш доцільним було б встановлення адміністративної відповідальності за неповагу до національних символів. І далі автори пропонують для вдосконалення законодавчого врегулювання інституту державних символів в Україні прийняти Закон України «Про Державний Прапор України», який визначив Державний Прапор як геральдичний символ, що виражає історичну й культурну єдність української нації; утілює самовизначення та єдність народу, його відданість верховенству права; символізує поступ української нації шляхом духовної еволюції; є джерелом звитяги в захисті територіальної цілісності й віри в безмежні природні можливості історичної землі для здобуття вільною працею добробуту для кожного [10, с. 90]. Схожої думки дотримується й П. Б. Стецюк, який вважає, що система правової охорони державних символів України не повинна обмежуватися лише кримінальною відповідальністю [11, с. 176].

Висновок. Отже, враховуючи викладене можна констатувати, що конституційний обов'язок шанувати державні символи є декларативним, тому немає можливості його реального забезпечення, а інтерпретація цього положення Конституції може породжувати певні протиріччя на практиці. Крім того, ігнорування конституційних обов'язків повинно тягти за собою юридичну відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 336 с.
2. Кириченко Ю. В. Конституційно-правове регулювання прав людини в Україні в контексті гармонізації з законодавством європейських держав: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2018. 529 с.
3. Кагадій М. І. Поняття конституційних юридичних обов'язків людини та громадянина. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2002. Вип. 15. 608 с.,
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ-Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
5. Кушніренко О. Г., Слинсько Т. М. Права і свободи людини та громадянина: навч. посіб. Харків: Факт, 2001. 440 с.
6. Конституція Азербайджанської Республіки від 12 листопада 1995 р. у редакції від 29 серпня 2002 р. URL: <http://tjintel.narod/CISLegislation>.
7. Кириченко Ю. В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду: монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. 540 с.
8. Конституційне право України: підруч. / за ред. В. Ф. Погорілка. Київ: Прецедент, 2009. 344 с.

9. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

10. Кухарчук А. В., Ткаченко О. Р., Кушніренко О. Г. Проблеми законодавчого закріплення й використання державних символів України: конституційно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. №11, 2021. С. 88-90.

11. Стецюк П. Б. До концепції законодавства про державні символи України. Концепція розвитку законодавства України. Матер. наук.-практ. конф. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996. 494 с.

